ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ, ОЦІНКА, ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЇЇ РІВЕНЬ

FINANCIAL SAFETY OF ENTERPRISES: ESSENCE, EVALUATION, FACTORS OF INFLUENCE AT ITS LEVEL

УДК 330.342:631

Нетудихата К.Л.
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Жукова В.Є.
магістр
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті розкрито сутність поняття «фінансова безпека підприємства» як стан захищеності фінансової системи підприємства від негативного впливу наявних та виникаючих загроз зовнішньої та внутрішньої природи. Розглянуто наявні методики оцінювання фінансової безпеки, виявлено їх недоліки. Вдосконалено методику інтегральної оцінки її рівня. В основі авторської методики лежить розрахунок інтегрального показника за трьома функціональними складовими, а саме фінансовою стійкістю, діловою активністю, ліквідністю та платоспроможністю. Визначено рівень фінансової безпеки молокопереробних підприємств. Встановлено, що серед досліджуваних семи молокопереробних підприємств більшість має достатній та критичний рівень фінансової безпеки. Побудовано множинну регресію, виявлено системну залежність рівня фінансової безпеки від коефіцієнтів автономії, фондовіддачі, абсолютної ліквідності, а також співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Ключові слова: *фінансова безпека, методи фінансової безпеки, фінансова стійкість, ділова активність, ліквідність, інтегральний показник.*

В статье раскрыта сущность понятия «финансовая безопасность предприятия» как состояние защищенности финансовой системы предприятия от негативного воздействия существующих и возникающих угроз внешней и внутренней природы. Рассмотрены существующие методики оценивания финансовой безопасности, выявлены их недостатки. Усовершенствована методика интегральной оценки ее уровня. В основе авторской методики лежит расчет интегрального показателя по трем функциональным составляющим, а именно финансовой устойчивости, деловой активности, ликвидности и платежеспособности. Определен уровень финансовой безопасности молокоперерабатывающих предприятий. Установлено, что среди исследуемых семи молокоперерабатывающих предприятий большинство имеет достаточный и критический уровень финансовой безопасности. Построена множественная регрессия, выявлена системная зависимость уровня финансовой безопасности от коэффициентов автономии, фондоотдачи, абсолютной ликвидности, а также соотношения дебиторской и кредиторской задолженности.

Ключевые слова: *финансовая безопасность, методы финансовой безопасности, финансовая устойчивость, деловая активность, ликвидность, интегральный показатель.*

The essence of the concept "financial security of the enterprise" was disclosed in the paper. It was expedient to consider financial security as a condition of protection of the financial system of the enterprise from the negative influence of existing and emerging threats of external and internal nature. The existing methods of assessing financial security and their shortcomings were considered. The method of an integrated assessment of its level was improved. At the heart of the author's technique was the calculation of the integral indicator for the three functional components: financial stability, business activity, liquidity and solvency. An integral indicator allows one-digit movement and level of financial security to be expressed. The methodology involves the following stages: 1) a list of indicators for each functional component of financial security (based on financial stability, business activity, liquidity and solvency) is formed; 2) a partial integral indicator for each functional component is determined; 3) a generalized integral indicator of financial security level is calculated; 4) the security type is set according to the scale. The level of financial safety of milk processing enterprises was determined. It was established that among the investigated seven milk processing enterprises, the majority has a sufficient and critical level of financial security. A multiple regression was constructed. As factors, 18 coefficients of financial security were taken. The systemic dependence of the level of financial security on the coefficients of autonomy, return on assets, absolute liquidity and the ratio of receivables and payables was detected. To increase the level of financial security, business entities must actively influence these variables. Because uncontrolled fall may lead to a threat of loss of security and, subsequently, to bankruptcy. On this basis, milk processing enterprises now need to build up their own equity at the expense of registered capital or retained earnings, increase sales volumes of products, manage accounts receivables and payables in a balanced manner.

Key words: *financial security, methods of financial security, financial stability, business activity, liquidity, integral indicator.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки зростає нестабільність зовнішнього середовища, поглиблюються внутрішні загрози для підприємств, що приводить до зниження рівня фінансової безпеки, від якої залежать кінцеві результати діяльності, конкурентоспроможність та доля суб'єктів господарювання загалом. За таких умов оцінювання її рівня має велике значення, оскільки дає можливість своєчасно виявити наявні проблеми та виправляти їх без загрози втрати платоспроможності й фінансової стійкості. Відповідно, створюється необхідне підґрунтя формування стратегій та механізмів підвищення фінансової безпеки підприємств, застосування яких позитивно позначиться на стані їх фінансів та перспективах розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти оцінювання фінансової безпеки підприємств з різним ступенем повноти розглядаються в роботах О.М. Бадаєвої, І.А. Бланка, М.А. Дронова, С.Н. Ілляшенко, Л.Г. Мельника, О.М. Овечкіної, Р.С. Папехіна, Л.В. Перехрестової, О.Е. Пономаренко, В.В. Прохорової, І.Г. Яндулової та інших вчених. Незважаючи на численність робіт, серед досліджених праць відсутні ті, в яких розглядалися б питання оцінювання фінансової безпеки підприємств такої важливої галузі національного господарства, як молокопереробна галузь.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розвитку методичного забезпечення та оцінюванні рівня фінансової безпеки молокопереробних підприємств. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання, як розкриття сутнісного наповнення поняття «фінансова безпека підприємства», аналіз низки методів оцінювання рівня фінансової безпеки, виявлення недоліків у наявному методичному забезпеченні, наведення пропозицій щодо його розвитку, оцінювання фінансової безпеки молокопереробних підприємств, виявлення факторів, що впливають на її рівень.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі аналізу наукової літератури визначено, що поняття «фінансова безпека підприємства» є багатоаспектним та визначається науковцями з різних боків. Так, О.Е. Пономаренко вказує на те, що фінансова безпека підприємства – це визначений якісно та кількісно рівень фінансового стану підприємства та діяльність, спрямована на досягнення такого стану, який характеризується збалансованістю та якістю використання фінансових інструментів економічної системи, забезпечує її здатність реалізувати свою місію та забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів [10, с. 78]. О.М. Овечкіна під фінансовою безпекою підприємства розуміє його здатність забезпечити стійкий стан та поступальність розвитку в умовах постійно мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища, зберігати імунітет до дії загроз [6, с. 87]. О.С. Журавка та Є.К. Бондаренко зазначають, що сутність фінансової безпеки полягає у здатності суб'єкта підприємництва здійснювати ефективно та стабільно свою господарську, зокрема фінансову, діяльність шляхом вжиття сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів [4, с. 234]. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує підхід О.М. Бадаєвої, яка розглядає фінансову безпеку підприємства як комплексну характеристику його стану, за якого рівень фінансової безпеки визначається за допомогою кількісних та якісних параметрів оцінювання; забезпечується захищеність фінансових інтересів підприємства, в результаті чого підприємство прагне фінансової рівноваги, підвищення фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності та стабільності діяльності в короткостроковому та довгостроковому періодах; забезпечуються достатня фінансова незалежність, гнучкість під час прийняття фінансових рішень; задовольняються потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; підприємство здатне протистояти наявним та виникаючим загрозам за умови постійного моніторингу, а також формування низки превентивних та контрольних заходів [1, с. 7].

Вивчення наведених позицій щодо змісту поняття фінансової безпеки дає можливість стверджувати, що воно є комплексним. Всі представлені вище формулювання відображають окремі аспекти цього поняття. У цьому разі ми пропонуємо розглядати фінансову безпеку як стан захищеності фінансової системи підприємства від негативного впливу наявних і виникаючих загроз зовнішньої та внутрішньої природи. Під терміном «фінансова система підприємства» розуміється складний, цілісний комплекс процесів, що пов'язані з утворенням грошових фондів, їх розподілом та використанням. Вона, з одного боку, входить до складу системи вищого порядку (фінансової системи суспільства), а з іншого боку, є частиною економічної системи підприємства, включає низку локальних систем (підсистем). Першу утворюють суб'єкти управління, що здійснюють вплив на фінанси суб'єкта господарювання задля виробництва та реалізації продукції, а другу – об'єкти управління, зокрема фінансові ресурси, кругообіг капіталу, рух грошових засобів та фінансові відносини, що при цьому виникають. Вона є не замкнутою, а відкритою системою, спираючись на власні ресурси, вона функціонує та розвивається за допомогою взаємодії із зовнішнім середовищем. Метою функціонування фінансової системи є реалізація пріоритетних фінансово-економічних інтересів підприємства.

Слід наголосити на тому, що в економічній літературі питання вимірювання фінансової безпеки стоїть досить гостро. О.В. Бєльська та М.А. Дронов для оцінювання фінансової безпеки підприємства пропонують користуватись такими показниками, як фінансова стійкість, ліквідність активів балансу, платоспроможність, співвідношення операційного та фінансового важелів [2]. Такої ж думки дотримується І.Г. Яндулова. Вона пропонує оцінювати фінансову безпеку за показниками ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та ефективності діяльності, зведеними до єдиного показника на основі індикаторного методу після порівняння їх фактичних значень з граничними [12]. Водночас автором обґрунтовано, що найвищий рівень фінансової безпеки суб'єкта господарювання досягається за умови, якщо вся сукупність індикаторів перебуває в межах граничних значень.

С.Н. Ілляшенко та Л.Г. Мельник вважають, що оцінити фінансову безпеку суб'єкта господарювання можна на основі його фінансової стійкості [5]. Її рівень визначається з огляду на достатність власного оборотного капіталу для ведення виробничої та збутової діяльності. За аналогією зі стійкістю автори виділяють абсолютний та нормальний рівні фінансової безпеки, небезпечний та кризовий рівні безпеки. Фактично визначається не безпека підприємства, а його фінансова стійкість.

Ефективним інструментом вирішення проблем оцінювання фінансової безпеки суб'єкта господа-

рювання, на думку В.В. Прохорової, є оцінювання його поточного фінансового стану, виявлення та оцінювання проблем розвитку підприємства, встановлення джерела та причин виникнення негативних результатів, небажаних тенденцій у його функціонуванні, розроблення та прийняття обґрунтованих управлінських рішень [11].

Як основні показники, за якими оцінюють фінансову безпеку суб'єкта господарювання, І.А. Бланк виділяє коефіцієнти фінансової стійкості підприємства (автономії, фінансування, заборгованості, маневреності тощо); ліквідності (абсолютної, термінової та поточної ліквідності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості тощо); оборотності активів (всіх активів, оборотних активів, періоди їх оборотності тощо); оборотності капіталу (всього капіталу, власного, позикового, залученого та період їх обігу, а також інші коефіцієнти); оцінювання рентабельності (всіх активів, власного капіталу, реалізованої продукції, інвестицій тощо) [3]. Інтегральний аналіз дає можливість отримати досить якісну оцінку умов та тенденцій формування окремих агрегованих показників. Найбільш придатними, на думку І.А. Бланка, методиками інтегрального аналізу для оцінювання фінансової безпеки суб'єкта господарювання є модель Дюпона, системи портфельного та SWOT-аналізу, об'єктно-орієнтовані системи.

Л.В. Перехрестовою та Р.С. Папехіним запропоновано систему показників моніторингу фінансової безпеки [9]. Він передбачає також оцінювання динаміки фундаментальної та ринкової вартості, що сприяє вдосконаленню моделі корпоративного управління фінансами суб'єкта. Слід зазначити, що ними розроблені індикатори фінансової безпеки, обґрунтовані їх межі, відхилення від яких свідчить про втрату підприємствами безпеки. Індикаторами є граничні значення таких показників, як коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономності, рівень фінансового левериджу, коефіцієнт забезпечення процентів до сплати, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, середньозважена вартість капіталу, показник розвитку компанії, показник диверсифікації, темп зростання прибутку, реалізація продукції та активів, співвідношення оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості. Крім того, вони пропонують підприємствам задля формування ефективної моделі управління фінансами здійснювати спостереження за такими показниками, як внутрішня вартість власного капіталу, ринкова вартість підприємства, темп приросту внутрішньої та ринкової вартості підприємства, порівняння темпів зростання ринкової вартості підприємства та фондового індексу.

Відповідно до окресленого нами поняття фінансової безпеки доцільним є визначення стану захищеності фінансової системи підприємства шляхом дослідження таких функціональних складових фінансової безпеки, як фінансова стійкість, ділова активність, ліквідність та платоспроможність. Показники цих складових відображають вхід у фінансову систему (фінансові ресурси, що формуються на підприємстві для їх подальшого розподілу та перерозподілу), вихід з неї (отримання та реалізація продукції, надходження виручки), а також перетворення (використання сформованих грошових фондів на інвестування в необоротні та оборотні активи).

Слід зазначити, що досить значна кількість авторів дотримується думки про необхідність визначення інтегрального показника фінансової безпеки підприємства. Це пояснюється тим, що завдання отримання однозначного висновку має багатофакторний характер та передбачає розрахунок, інтерпретацію значень досить значної кількості показників, що не дає змогу сформувати досить чітке уявлення щодо спрямованості та глибини прояву виявлених тенденцій. Інтегральний показник дає змогу виразити одним числом рух та рівень фінансової безпеки. Науковці постійно модифікують методики його визначення, але єдиного загальновизнаного способу його розрахунку сьогодні не існує.

Отже, для оцінювання фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі застосуємо інтегральний підхід. Це передбачає реалізацію таких етапів:

1) формується перелік показників за кожною функціональною складовою фінансової безпеки (за фінансовою стійкістю, діловою активністю, ліквідністю та платоспроможністю);

2) визначається частковий інтегральний показник за кожною функціональною складовою;

3) розраховується узагальнений інтегральний показник рівня фінансової безпеки;

4) встановлюється тип безпеки за сформованою шкалою.

Першою функціональною складовою фінансової безпеки є фінансова стійкість. Вона вказує на рівень ризику діяльності підприємства та ступінь його залежності від позикового капіталу. До того ж фінансова стійкість характеризує надійність організації, відображає запас міцності, що захищає її від впливу зовнішніх факторів. Цю складову фінансової безпеки відображає група коефіцієнтів фінансової стійкості (x_{11}), маневреності робочого капіталу (x_{12}), маневреності власних обігових коштів (x_{13}), забезпеченості власними обіговими коштами запасів (x_{14}), покриття запасів (x_{15}), автономії (x_{16}), маневреності власного капіталу (x_{17}), фінансової стабільності (x_{18}).

Результати розрахунку показників фінансової стійкості молокопереробних підприємств представлені в табл. 1. Додатково обчислено та наведено середні арифметичні значення коефіцієнтів

Таблиця 1

Показники фінансової стійкості молокопереробних підприємств

Рік	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
	x_{11}							x_{12}						
2013	0,59	1,00	0,66	0,94	0,69	0,76	0,84	0,76	0,46	0,58	0,52	0,09	1,57	0,80
2014	0,67	1,00	0,78	0,90	0,58	0,76	0,79	0,38	0,67	0,20	0,25	0,09	1,38	1,06
2015	0,67	0,94	0,78	0,96	0,41	0,73	0,83	0,34	0,81	0,27	0,50	0,08	1,20	0,90
2016	0,53	1,00	0,52	0,86	0,71	0,71	0,82	0,50	0,77	0,40	0,38	0,16	2,18	0,87
2017	0,53	2,17	0,61	0,94	0,38	0,74	0,75	0,81	0,55	0,54	0,43	0,13	1,71	1,40
С. р.	0,60	1,22	0,67	0,92	0,55	0,74	0,81	0,56	0,65	0,40	0,42	0,11	1,61	1,01
	x_{13}							x_{14}						
2013	0,14	0,04	0,04	0,02	0,001	0,06	0,23	1,32	2,15	1,71	1,91	10,78	0,64	1,24
2014	0,03	0,06	0,02	0,02	0,001	0,02	0,22	2,65	1,50	4,96	3,93	10,56	1,20	0,94
2015	0,11	0,05	0,02	0,02	0,001	0,01	0,16	2,97	1,24	3,74	1,98	12,37	0,83	1,11
2016	0,09	0,02	0,03	0,02	0,003	0,02	0,13	1,99	1,19	2,47	2,63	6,45	0,46	1,15
2017	0,45	0,06	0,07	0,06	0,002	0,05	0,43	1,11	1,86	1,86	2,01	8,64	0,56	0,73
С. р.	0,16	0,05	0,04	0,03	0,002	0,03	0,23	2,01	1,59	2,95	2,49	9,76	0,74	1,03
	x_{15}							x_{16}						
2013	1,69	4,25	1,97	2,00	12,14	2,82	1,60	0,58	0,39	0,63	0,06	0,69	0,46	0,82
2014	2,84	2,80	5,26	4,16	11,62	1,49	1,28	0,47	0,49	0,61	0,10	0,58	0,45	0,79
2015	3,19	2,03	4,00	2,02	13,95	1,58	1,49	0,39	0,60	0,54	0,04	0,41	0,47	0,83
2016	2,80	1,40	3,08	2,71	8,51	2,06	1,55	0,48	0,27	0,38	0,14	0,71	0,38	0,76
2017	2,14	2,79	2,46	2,53	8,60	1,79	1,05	0,57	0,62	0,43	0,04	0,64	0,42	0,73
С. р.	2,53	2,65	3,35	2,68	10,96	1,95	1,39	0,50	0,47	0,52	0,08	0,61	0,44	0,79
	x_{17}							x_{18}						
2013	0,22	0,61	0,41	0,75	0,86	0,06	0,20	0,52	0,99	1,09	0,79	2,80	0,11	1,14
2014	0,45	0,55	0,61	0,75	0,88	0,17	0,17	0,84	1,08	1,56	0,84	2,10	0,31	0,81
2015	0,48	0,59	0,66	0,75	0,89	0,23	0,21	0,92	1,44	1,44	0,78	1,49	0,43	1,21
2016	0,36	0,82	0,36	0,80	0,79	0,07	0,19	0,60	1,12	0,58	0,93	2,72	0,12	0,80
2017	0,23	0,71	0,23	0,42	0,86	0,12	0,16	0,42	1,81	0,47	0,39	2,34	0,21	0,42
С. р.	0,35	0,66	0,45	0,69	0,86	0,13	0,19	0,66	1,29	1,03	0,75	2,29	0,24	0,88

Примітка: 1 – ПАТ «Баштанський сирзавод»; 2 – ПАТ «Яготинське»; 3 – ПАТ «Пирятинський сирзавод»; 4 – ПАТ «Городенківський сирзавод»; 5 – ПАТ «Лакталіс»; 6 – ПАТ «Тернопільський молокозавод»; 7 – ПАТ «Житомирський маслозавод»

Джерело: складено авторами за даними джерела [7]

за п'ять років (С. р.). Таке усереднення дало змогу отримати реально досягнуті показники в середньостроковому періоді та нівелювати відхилення в окремі роки.

Результати аналізу середніх значень показників за п'ять років свідчать про те, що найгірша ситуація з фінансовою стійкістю спостерігається у ПАТ «Тернопільський молокозавод». Чотири з восьми коефіцієнтів мають найнижчі значення. Низька фінансова стійкість може привести до відсутності у суб'єкта господарювання коштів не тільки для розвитку виробництва, але й для ведення операційної діяльності, отже, втрати фінансової безпеки загалом. Досить складна ситуація спостерігається у ПАТ «Лакталіс». Так, по п'яти показниках значення є досить високими серед підприємств, що аналізуються, водночас по коефіцієнтах фінансової стійкості та маневреності власних обігових коштів вони є вкрай низькими, становлячи 0,55 та 0,002 відповідно.

Другою функціональною складовою фінансової безпеки є ділова активність. Вона відображає ефективність користування активами підприємства, а саме політику управління основними засобами, запасами, готовою продукцією та виробничими запасами. Позитивною тенденцією вважається зростання цієї ефективності, адже вільну частину фінансових активів можна використати в інших напрямах діяльності. Цю складову фінансової безпеки відображає група коефіцієнтів оборотності активів (x_{21}), фондовіддачі (x_{22}), оборотності обігових коштів (x_{23}), оборотності запасів (x_{24}), обігу дебіторської заборгованості (x_{25}), оборотності готової продукції (x_{26}). Результати розрахунку показників ділової активності молокопереробних підприємств наведені в табл. 2.

Досить низьку ділову активність мають два суб'єкти господарювання. У ПАТ «Яготинське» спостерігаються найнижчі середні значення за п'ять років по чотирьох коефіцієнтах з шести, а саме коефіцієнтах оборотності активів (0,20), обігових коштів (0,38), запасів (0,64), фондовіддачі (0,53). У ПАТ «Лакталіс» ситуація ненабагато краща. Низькі значення мають коефіцієнти обо-

Таблиця 2

Показники ділової активності молокопереробних підприємств

Рік	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
	x_{21}							x_{22}						
2013	0,70	0,18	0,62	0,63	0,27	0,45	0,52	8,29	0,33	3,60	1,76	2,24	1,58	0,89
2014	0,63	0,22	0,52	0,85	0,24	0,85	0,55	9,19	0,56	3,55	3,44	2,18	1,51	0,99
2015	0,43	0,32	0,43	0,51	0,25	0,90	0,60	8,66	0,87	3,61	2,07	2,31	1,85	1,14
2016	0,50	0,16	0,58	0,70	0,20	0,93	0,55	11,4	0,67	4,80	3,10	1,54	2,19	1,11
2017	0,67	0,12	0,54	0,56	0,37	0,41	0,56	9,39	0,21	2,82	1,71	2,36	1,76	0,87
С. р.	0,59	0,20	0,54	0,65	0,27	0,71	0,56	9,39	0,53	3,68	2,42	2,13	1,78	1,00
	x_{23}							x_{24}						
2013	4,25	0,39	0,83	0,98	0,32	2,58	1,41	14,0	1,00	2,72	1,61	2,44	6,35	2,46
2014	3,47	0,37	0,65	1,14	0,28	2,34	1,45	12,8	0,82	2,51	2,46	2,55	3,80	2,38
2015	2,16	0,54	0,50	0,68	0,28	1,95	1,55	8,67	0,66	2,46	1,73	2,83	2,83	2,42
2016	2,45	0,21	0,68	0,90	0,24	2,21	1,48	9,17	0,20	3,04	1,80	3,29	3,68	2,34
2017	3,93	0,37	0,68	0,73	0,42	2,12	1,38	12,51	0,51	2,23	1,16	2,21	3,69	2,28
С. р.	3,25	0,38	0,67	0,89	0,31	2,24	1,45	11,43	0,64	2,59	1,75	2,66	4,07	2,38
	x_{25}							x_{26}						
2013	8,01	1,12	1,26	2,31	0,38	4,47	2,91	32,8	3,62	9,96	2,57	23,2	8,41	6,71
2014	5,33	0,91	1,03	2,09	0,33	4,61	2,87	48,3	7,44	10,8	3,86	15,75	6,84	7,12
2015	3,16	2,01	0,67	1,29	0,32	4,59	3,16	45,3	26,8	14,5	4,70	14,4	6,07	7,38
2016	3,49	0,97	1,10	2,23	0,27	4,63	2,88	35,2	0,56	14,4	4,78	22,86	8,85	6,83
2017	5,73	8,14	1,21	6,70	0,07	3,49	3,11	29,6	1,85	7,21	16,1	20,11	6,04	7,27
С. р.	5,14	2,63	1,05	2,92	0,28	4,36	2,99	38,24	8,05	11,37	6,40	19,26	7,24	7,06

Примітка: 1 – ПАТ «Баштанський сирзавод»; 2 – ПАТ «Яготинське»; 3 – ПАТ «Пирятинський сирзавод»; 4 – ПАТ «Городенківський сирзавод»; 5 – ПАТ «Лакталіс»; 6 – ПАТ «Тернопільський молокозавод»; 7 – ПАТ «Житомирський маслозавод»

Джерело: складено авторами за даними джерела [7]

ротності активів (0,27), обігових коштів (0,31), дебіторської заборгованості (0,28). Це свідчить про те, що ефективність використання активів є невисокою, наявні певні труднощі з реалізацією продукції. ПАТ «Баштанський сирзавод» демонструє високу ділову активність за всіма показниками.

Третю функціональну складову фінансової безпеки складають ліквідність та платоспроможність. Вони означають здатність суб'єкта господарювання відповідати за своїми короткотерміновими зобов'язаннями, а також показують, чи здатне підприємство у визначений термін погашати власні борги та проводити розрахунки. Цю складову фінансової безпеки відображає група коефіцієнтів покриття (x_{31}), швидкої ліквідності (x_{32}), абсолютної ліквідності (x_{33}), співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (x_{34}). Результат розрахунків показників ліквідності та платоспроможності підприємств наведено в табл. 3.

Складна ситуація з ліквідністю та платоспроможністю склалась у ПАТ «Яготинське» та ПАТ «Городенківський сирзавод». Так, у першого суб'єкта господарювання досить низькі середні значення за п'ять років по коефіцієнтах абсолютної ліквідності (0,02), швидкої ліквідності (0,38), співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (0,70), а у другого – по коефіцієнтах покриття (0,74), швидкої ліквідності (0,44), співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (0,56). Досить високий рівень ліквідності та платоспроможності має ПАТ «Пирятинський сирзавод». Згідно з даними цього підприємства три показника з чотирьох мають найвищі значення серед розглянутих суб'єктів.

Для розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки молокопереробних підприємств використаємо принцип середньої геометричної т таку формулу:

$$I = \sqrt[n]{y_1 \cdot y_2 \cdot y_3 \cdot \ldots y_n}, \quad (1)$$

де I – інтегральний показник фінансової безпеки;

y_n – частковий інтегральний показник за функціональною складовою;

n – кількість часткових інтегральних показників.

Частковий інтегральний показник за функціональною складовою визначається за аналогічною формулою:

$$y = \sqrt[k]{x_1 \cdot x_2 \cdot x_3 \cdot \ldots x_k}, \quad (2)$$

де y – частковий інтегральний показник за функціональною складовою;

x_k – коефіцієнт фінансової безпеки;

k – кількість коефіцієнтів фінансової безпеки.

Зрозуміло, що за застосування наведеної формули значення коефіцієнтів фінансової безпеки не повинні бути від'ємними або дорівнювати нулю. Ця умова певним чином обмежує використання середньої геометричної.

Таблиця 3

Показники ліквідності та платоспроможності молокопереробних підприємств

Рік	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
	x_{31}							x_{32}						
2013	1,52	0,99	2,21	0,79	2,80	1,25	2,24	0,93	0,53	1,47	0,35	2,54	0,86	1,29
2014	2,35	1,07	3,76	0,84	2,08	1,70	1,82	1,58	0,36	3,20	0,64	1,87	0,73	0,95
2015	2,48	1,60	3,98	0,78	1,49	1,86	2,23	1,73	0,42	3,18	0,40	1,37	0,82	1,12
2016	1,78	1,12	1,76	0,93	2,72	1,25	2,08	1,25	0,26	1,45	0,57	2,30	0,70	1,13
2017	1,37	1,74	1,50	0,34	2,18	1,29	1,41	0,61	0,31	1,21	0,26	2,14	0,78	0,79
С. р.	1,90	1,31	2,64	0,74	2,25	1,47	1,96	1,22	0,38	2,10	0,44	2,04	0,78	1,06
	x_{33}							x_{34}						
2013	0,07	0,001	0,12	0,01	0,08	0,03	0,10	1,23	0,01	1,89	1,32	38,7	0,88	3,03
2014	0,05	0,002	0,08	0,04	0,06	0,02	0,02	1,76	0,32	3,52	0,61	6,69	0,85	2,72
2015	0,16	0,01	0,32	0,12	0,04	0,03	0,04	1,83	0,44	3,00	0,28	6,49	0,96	2,12
2016	0,07	0,003	0,53	0,14	0,002	0,01	0,02	1,62	2,58	0,95	0,44	2,51	0,74	2,83
2017	0,14	0,09	0,06	0,04	0,08	0,04	0,19	0,97	0,13	1,24	0,16	11,6	0,68	3,01
С. р.	0,10	0,02	0,22	0,07	0,05	0,03	0,07	1,48	0,70	2,12	0,56	13,20	0,81	2,74

Примітка: 1 – ПАТ «Баштанський сирзавод»; 2 – ПАТ «Яготинське»; 3 – ПАТ «Пирятинський сирзавод»; 4 – ПАТ «Городенківський сирзавод»; 5 – ПАТ «Лакталіс»; 6 – ПАТ «Тернопільський молокозавод»; 7 – ПАТ «Житомирський маслозавод»

Джерело: складено авторами за даними джерела [7]

Таблиця 4

Інтегральний показник фінансової безпеки молокопереробних підприємств

Рік	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
	Частковий інтегральний показник фінансової стійкості							Частковий інтегральний показник ділової активності						
2013	0,56	0,67	0,59	0,44	0,58	0,38	0,70	6,70	0,67	2,00	1,48	1,27	2,76	1,78
2014	0,56	0,69	0,68	0,51	0,54	0,42	0,63	6,36	0,80	1,80	2,01	1,12	2,67	1,84
2015	0,67	0,69	0,65	0,42	0,49	0,39	0,67	4,64	1,32	1,63	1,40	1,13	2,52	1,98
2016	0,59	0,53	0,50	0,51	0,64	0,31	0,61	5,01	0,37	2,12	1,83	1,07	2,96	1,86
2017	0,59	0,86	0,48	0,39	0,54	0,36	0,52	6,18	0,53	1,62	2,12	0,74	2,19	1,76
С. р.	0,59	0,69	0,58	0,45	0,56	0,37	0,63	5,78	0,74	1,83	1,77	1,07	2,62	1,84
	Частковий інтегральний показник ліквідності та платоспроможності							Інтегральний показник фінансової безпеки						
2013	0,59	0,05	0,93	0,25	2,17	0,41	0,97	1,30	0,28	1,03	0,54	1,17	0,75	1,06
2014	0,76	0,13	1,36	0,34	1,12	0,38	0,55	1,39	0,41	1,18	0,70	0,87	0,75	0,86
2015	1,06	0,23	1,87	0,32	0,85	0,46	0,68	1,49	0,60	1,26	0,57	0,78	0,77	0,97
2016	0,71	0,22	1,06	0,43	0,42	0,28	0,60	1,28	0,35	1,04	0,74	0,66	0,64	0,88
2012	0,63	0,26	0,48	0,13	1,41	0,26	0,91	1,36	0,51	0,74	0,49	0,82	0,59	0,93
С. р.	0,75	0,18	1,14	0,29	1,19	0,36	0,74	1,36	0,43	1,05	0,61	0,86	0,70	0,94

Примітка: 1 – ПАТ «Баштанський сирзавод»; 2 – ПАТ «Яготинське»; 3 – ПАТ «Пирятинський сирзавод»; 4 – ПАТ «Городенківський сирзавод»; 5 – ПАТ «Лакталіс»; 6 – ПАТ «Тернопільський молокозавод»; 7 – ПАТ «Житомирський маслозавод»

Джерело: складено авторами за даними джерела [7]

В результаті розрахунку отримаємо згенероване з масиву трьох груп коефіцієнтів фінансової безпеки значення, яке дасть змогу зробити висновок щодо динаміки зміни та поточного стану фінансової безпеки підприємств молокопереробної галузі.

В табл. 4 наведено результат розрахунку інтегрального показника фінансової безпеки з використанням трьох функціональних складових, а саме фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності та платоспроможності.

Частковий інтегральний показник фінансової стійкості має низькі середні значення за п'ять років у ПАТ «Тернопільський молокозавод» та ПАТ «Городенківський сирзавод». За цими суб'єктами господарювання значення коливалися в межах 0,31–0,42 та 0,39–0,51, відповідно. Жодного разу вони не досягли середнього за вибіркою 0,56. Підприємства не здатні оперативно реагувати на зовнішні та внутрішні негативні фактори з уникненням ризику зменшення виробничого та фінансового потенціалів. Найвищі середні значення за п'ять років інтегрального показника спостерігаються у ПАТ «Яготинське» та ПАТ «Житомирський маслозавод», які становлять 0,69 та 0,63 відповідно.

Результат розрахунку часткового інтегрального показника ділової активності свідчить про існування проблеми з ефективністю використання активів у ПАТ «Яготинське» та ПАТ «Лакталіс». У 2012–2016 рр. його значення коливалися в межах 0,37–1,32 та 0,74–1,27. Цим суб'єктам варто переглянути політику управління активами, зокрема оборотними, що дасть можливість підвищити власну фінансову безпеку. Досить високу ділову активність має ПАТ «Баштанський сирзавод».

Частковий інтегральний показник ліквідності та платоспроможності має низькі середні значення за п'ять років у ПАТ «Яготинське», ПАТ «Городенківський сирзавод» та ПАТ «Тернопільський молокозавод», що може свідчити про високий рівень ризику несплати поточних зобов'язань та розривів у платіжному календарі підприємств, що відображає нездатність правильно організувати готівкові та безготівкові розрахунки. ПАТ «Лакталіс» має найвище середнє значення показника (1,19), хоча останніми роками ситуація змінюється не на краще.

Перед аналізом розрахованого інтегрального показника фінансової безпеки зазначимо, що його середнє значення за вибіркою становить 0,85, а також впорядкуємо отримані значення на основі роботи [8, с. 116]:

– при ІФБП ≥ 1,2 рівень фінансової безпеки підприємства високий;

– при 0,85 ≤ ІФБП < 1,2 фінансова безпека підприємства має достатній рівень;

– при 0,5 ≤ ІФБП < 0,85 рівень фінансової безпеки підприємства критичний, існує загроза втрати фінансової безпеки;

– при ІФБП < 0,5 підприємство є фінансово небезпечним.

Розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки дав нам такі результати. Високий рівень фінансової безпеки серед підприємств, що аналізуються, має ПАТ «Баштанський сирзавод». Достатній рівень безпеки зберігають ПАТ «Пирятинський сирзавод» та ПАТ «Житомирський маслозавод». У ПАТ «Лакталіс» ситуація коливається в межах достатнього та критичного рівня фінансової безпеки, як і значення інтегрального показника (0,66–1,17). Стабільно в критичному рівні безпеки перебувають ПАТ «Тернопільський молокозавод» та ПАТ «Городенківський сирзавод». Їх значення інтегрального показника змінюються в межах 0,59–0,77 та 0,49–0,74. Однак все ж таки залишається перспектива переходу до фінансово небезпечного рівня. Фінансово небезпечним підприємством є ПАТ «Яготинське», що пояснюється проблемами в таких складових фінансової безпеки, як ділова активність, ліквідність та платоспроможність.

Задля подальшого обґрунтування рекомендацій щодо підвищення рівня фінансової безпеки молокопереробних підприємств виявимо системні фактори впливу на цей рівень. Це передбачає побудову множинної регресії. При цьому визначимо вплив кожного фактору окремо, а також їх спільний вплив на досліджуваний показник, тобто рівень фінансової безпеки. Як такі фактори візьмемо розраховані 18 коефіцієнтів фінансової безпеки. Шляхом побудови множинної регресії визначимо декілька, що мають найбільшу пояснювальну здатність рівня безпеки. Вихідними даними є попередні розрахунки за 7 молокопереробними підприємствами за п'ять років.

Слід зазначити, що фактори не повинні взаємно корелювати. Наявність високої кореляції між факторами може привести до нестійкості та ненадійності оцінок коефіцієнтів регресії, а також неможливості виділити ізольований вплив факторів на результативний показник. Перевірка наявності мультиколінеарності ґрунтується на аналізі матриці парних кореляцій між факторами.

Лінійна залежність між змінними, що пояснюють результативний показник, вважається встановленою, якщо коефіцієнт кореляції в нашому випадку більше 0,5. Відповідно, один з факторів повинен бути виключений з моделі. Перевагу при цьому віддаємо тому фактору, який за досить тісного зв'язку з результатом має найменшу тісноту зв'язку з іншими факторами. Відповідно до проведених розрахунків виключено x_{12}, x_{14}, x_{15}, x_{17}, x_{18}, x_{21}, x_{23}, x_{24}, x_{26}, x_{32}. Отже, з 18 змінних виключено 10.

За допомогою програмного продукту Exell побудовано ряд лінійних множинних моделей. Після їх тестування в остаточному варіанті отримано чотирьохфакторну лінійну модель:

$$y = 0,23 + 0,51\times x_{16} + 0,07\times x_{22} + 0,63 \times x_{31} + 0,01\times x_{34}.$$

Коефіцієнт кореляції для моделі становить 0,93, коефіцієнт детермінації – 0,83, F-критерій Фішера – 41,92. Загалом модель є адекватною. За t-статистикою наведені фактори є значимими.

Отже, рівень фінансової безпеки молокопереробних підприємств залежить від коефіцієнтів автономії, фондовіддачі, абсолютної ліквідності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Для підвищення рівня фінансової безпеки суб'єкти господарювання повинні активно впливати та ці змінні, оскільки їх неконтрольоване падіння може привести до загрози втрати безпеки, отже, банкрутства. З огляду на це молокопереробним підприємствам потрібно вже сьогодні нарощувати власний капітал за рахунок зареєстрованого капіталу або нерозподіленого прибутку, збільшувати обсяги реалізації продукції, коштів та їх еквівалентів, зважено проводити управління дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Висновки з проведеного дослідження. Фінансову безпеку доцільно розглядати як стан захищеності фінансової системи підприємства від

негативного впливу наявних та виникаючих загроз зовнішньої та внутрішньої природи. Для стабільного функціонування підприємства фінансова безпека потребує регулярного оцінювання. Результати аналізу методик оцінки фінансової безпеки свідчать про існування низки недоліків. Запропоновано методику такої оцінки, в основі якої лежить розрахунок інтегрального показника за трьома функціональними складовими, а саме фінансовою стійкістю, діловою активністю, ліквідністю та платоспроможністю. Її використання дало можливість комплексно оцінити рівень фінансової безпеки молокопереробних підприємств. Виявлено, що серед досліджуваних семи молокопереробних підприємств більшість має достатній та критичний рівень фінансової безпеки. Встановлено системну залежність рівня фінансової безпеки від коефіцієнтів автономії, фондовіддачі, абсолютної ліквідності, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бадаева О.Н. Оценка финансовой безопасности малых и средних предприятий : автореф. дисс. … канд. экон. наук : спец. 08.00.10. Иваново, 2013. 20 с.
2. Бельская Е.В., Дронов М.А. Особенности управления финансовой безопасностью на предприятии. *Известия Тульского государственного университета*. 2013. № 2–1. С. 209–217.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Ника-Центр ; Эльга, 2006. 776 с.
4. Журавка О.С., Бондаренко Є.К. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства. *Інноваційна економіка.* 2012. № 4. С. 234–237.
5. Ильяшенко С.Н., Мельник Л.Г. Методические подходы к выбору вариантов развития рыночных возможностей предприятий. *Маркетинг: теорія і практика.* 2000. № 5. С. 67–75.
6. Овечкина О.Н. Понятие и методика оценки финансовой безопасности предприятия. *Вопросы экономики и права.* 2013. № 3. С. 87–92.
7. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ). URL: https://smida.gov.ua (дата звернення: 20.02.2019).
8. Павлюк Ю.В., Лактіонова О.А. Методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Економіка розвитку.* 2015. № 1. С. 112–116.
9. Перекрестова Л.В., Папехин Р.С. Внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности предприятия. *Финансы и кредит.* 2007. № 16. С. 68–75.
10. Пономаренко О.Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств. *Економіка розвитку.* 2010. № 1 (53). С. 77–80.
11. Прохорова В.В. Диагностика системы управления финансовой безопасностью предприятия. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2011. № 36. С. 360–364.
12. Яндулова И.Г. Управление финансовой безопасностью предприятия. *Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд*. 2012. № 14–2. С. 161–166.

REFERENCES:

1. Badaeva O.N. (2013) Ocenka finansovoj bezopasnosti malyh i srednih predprijatij [Evaluation of financial security of small and medium-sized enterprises] (PhD Thesis), Ivanovo. 20 p. (in Russian).
2. Bel'skaja E.V., Dronov M.A. (2013) Osobennosti upravlenija finansovoj bezopasnost'ju na predprijatii [Features of financial security management in the enterprise]. Izvestija Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta, no. 2–1, pp. 209–217 (in Russian).
3. Blank I.A. (2009) Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju predprijatija [Financial management of the enterprise]. Kiev : Nika-Centr ; Jel'ga (in Russian).
4. Zhuravka O.S., Bondarenko Ye.K. (2012) Teoretychni aspekty formuvannia systemy finansovoi bezpeky pidpryiemstva [Theoretical aspects of forming a financial security system of the enterprise]. Innovatsijna ekonomika, no. 4, pp. 234–237 (in Ukrainian).
5. Il'jashenko S.N., Mel'nik L.G. (2000) Metodicheskie podhody k vyboru variantov razvitija rynochnyh vozmozhnostej predprijatij [Methodical approaches to the choice of options for the development of market opportunities for enterprises]. Marketynh: teoriia i praktyka, no. 5, pp. 67–75 (in Russian).
6. Ovechkina O.N. (2013) Ponjatie i metodika ocenki finansovoj bezopasnosti predprijatija [Concept and methodology for assessing the financial security of an enterprise]. Voprosy jekonomiki i prava, no. 3, pp. 87–92 (in Russian).
7. Official site of the Agency for the development of the stock market infrastructure of Ukraine [Electronic resource]. – Available at: https://smida.gov.ua (in Ukrainian) (accessed: 20 February 2019).
8. Pavliuk Yu.V., Laktionova O.A. (2015) Metodyka otsinky rivnia finansovoi bezpeky pidpryiemstva [Methodology for assessing the level of financial security of an enterprise]. Ekonomika rozvytku, no. 1, pp. 112–116 (in Ukrainian).
9. Perekrestova L.V., Papehin R.S. (2007) Vneshnie i vnutrennie ugrozy finansovoj bezopasnosti predprijatija [External and internal threats to the financial security of the enterprise]. Finansy i kredit, no. 16, pp. 68–75 (in Russian).
10. Ponomarenko O.E. (2010) Teoretychni aspekty finansovoi bezpeky pidpryiemstv [Theoretical Aspects of Financial Security of Enterprises]. Ekonomika rozvytku, no. 1 (53). pp. 77–80 (in Ukrainian).
11. Prohorova V.V. (2011) Diagnostika sistemy upravlenija finansovoj bezopasnost'ju predprijatija [Diagnosis of the financial management system of the enterprise]. Visnik ekonomiki transportu i promislovosti, no. 36, pp. 360–364 (in Russian).
12. Jandulova I.G. (2012) Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju predprijatija [Financial security management of the enterprise]. Sovremennye tendencii v jekonomike i upravlenii: novyj vzgljad, no. 14–2, pp. 161–166 (in Russian).

Netudyhata Kostiantyn
Candidate of Economic Science,
Senior Lecturer at Department of Management
Petro Mohyla Black Sea National University
Zhukova Viktoriia
Master
Petro Mohyla Black Sea National University

FINANCIAL SAFETY OF ENTERPRISES: ESSENCE, EVALUATION, FACTORS OF INFLUENCE AT ITS LEVEL

The purpose of the article. At the current stage of the national economy development, the instability of the external environment increases and internal threats to enterprises are deepened. The financial security decreases. But the final results of the activity, the competitiveness and the future depends on financial security. That's why assessment of its level is important. It enables them to timely identify existing problems and correct them without risk of loss of solvency and financial sustainability.

The purpose of the paper is to develop methodological support and assess the level of financial security of the milk processing enterprises. The following tasks are set: to reveal the essential content of the concept "financial security of the enterprise"; to analyze a number of methods for assessing the level of financial security; to identify shortcomings in the existing methodological support and to come up with proposals for its development; to assess the financial security of milk processing enterprises; to identify factors that affect its level.

Methodology. We used such methods as induction and deduction, generalization, abstraction and statistical analysis.

Results. It is expedient to consider financial security as a condition of protection of the financial system of the enterprise from the negative influence of existing and emerging threats of external and internal nature. For a stable operation of the company, financial security needs to be regularly evaluated. The results of the analysis of financial security assessment methods testify to the existence of a number of shortcomings. Method of estimation is proposed. It is based on the calculation of the integral index for three functional components: financial stability, business activity, liquidity and solvency. An integral indicator allows one-digit movement and level of financial security to be expressed. The methodology involves the following stages: 1) a list of indicators for each functional component of financial security (based on financial stability, business activity, liquidity and solvency) is formed; 2) a partial integral indicator for each functional component is determined; 3) a generalized integral indicator of financial security level is calculated; 4) the security type is set according to the scale. The method use provided an opportunity to comprehensively assess the level of financial security of the milk processing enterprises. Seven milk processing enterprises were studied. The majority of them have sufficient and critical level of financial security. The systemic dependence of the level of financial security on the coefficients of autonomy, return on assets, absolute liquidity and the ratio of receivables and payables is established.

Practical implications. The milk processing enterprises now need to build up their own equity at the expense of registered capital or retained earnings, increase sales volumes of products, and manage accounts receivables and payables in a balanced manner.

Value/originality. The author's technique was proposed and tested, based on which the calculation of the integral index was based on three functional components: financial stability, business activity, liquidity and solvency.